

Att konstruera en barndom

Det litterära barnet i Harry Martinsons *Nässlorna blomma* och Henning Mankells *Comedia Infantil*

Av: Emma Törnsten

Handledare: Amelie Björck
Södertörns högskola institutionen för Kultur och lärande
Kandidatuppsats 15 Hp
Ämne: Litteraturvetenskap höstterminen 2018

Abstract

To Construct a Childhood

The aim of this essay is to analyse the configuration of the literary child in Henning Mankell's *Comedia Infantil* and Harry Martinsson's *Flowering Nettle*. The theoretical outset is interdisciplinary, informed by both literary studies and child studies adopting a psycho-social perspective which allows a reading of the child protagonists inside as well as outside preconditions and how these are constructed in the texts. The narratological concepts of focalization is used to investigate in detail how the narrator and narrative constructs a child perspective and conception of childhood. A point of interest is also to examine how the novels relate to the idea of the innocent or/and the competent child.

Keywords: Henning Mankell, *Comedia Infantil*, Harry Martinsson, *Flowering nettle*, Child perspective, Childhood, Child characters

Innehållsförteckning

Inledning	4
Syfte och metod	5
Teori	5
Redogörelse för begreppet <i>being</i> och <i>becoming</i> och barnets förhållande till vuxenhet.	6
Psykosocialt perspektiv	7
Tidigare forskning.....	8
Tidigare forskning om det litterära barnet	8
Tidigare forskning Harry Martinson 1904-1978.....	10
Tidigare forskning Henning Mankell 1948-2015.....	11
Analys av <i>Comedia Infantil</i>	12
Sammanfattning av handlingen	12
Att kränka det okränkbara	12
Oskuldsfullhet och ensamhet, vägen till visdom?.....	16
En familj i hemlösheten	21
Analys av <i>Nässlorna Blomma</i>	24
Sammanfattning av handlingen i Harry Martinsons <i>Nässlorna blomma</i>	24
Om förståelse och tålmodig kärlek	24
Lyssnandets tid och bristens ångest	27
En berättelse inifrån och utifrån.....	31
Komparativ slutdiskussion.....	33
Referenslista.....	36

Inledning

Ingen grupp i samhället har genom tiderna varit hanterats med större maktfullkomlighet än barnen. Som grupp är barnet samhällets mest sårbara medborgare, beroende av omvärldens välvilja och beskydd för att överleva och utvecklas. Detta har utnyttjats genom historien och så även idag där barnet ofta blir bäraren av vuxenvärldens drömmar och förhoppningar om framtiden också när vi försöker forma barnen utifrån det vi ansett vara för deras bästa. På så vis har barnet också blivit den grupp i samhället som är mest maktlös i produktionen av bilden av sig själva. I de olika medierna framställs en vuxenvärlds bild av barnet, en bild som kan sägas representera vuxnas minnen av sig själva som barn i den minnesvärld som vi kallar barndom. För just begreppet barndom kan ses som en efterhandskonstruktion av vuxna samtidigt som det för barnet, i sitt varande som just barn, snarare representerar det tillstånd de blickar ut ifrån varje dag och som de också varje dag eftersträvar att lämna. När jag en gång ställde frågan till en grupp barn i sexårsåldern vad det innebar att vara barn så svarade en flicka snabbt att det var att vara liten och de övriga instämde genast. Jag har ofta funderat på just det svaret och vad det innebär att vara liten och vad barnen själva lägger i det begreppet. Att vara liten till skillnad från stor kan dels handla om det kroppsliga men också om beroende kontra oberoende och hur den lilla befinner sig i ett underläge gentemot den stora.

I litteraturen har barndomsskildringen en given plats där den vuxna författaren skildrar en berättelse utifrån ett *barnperspektiv* men likväl är författaren vuxen och på så vis filtreras alltid barndomen via just den vuxna blicken. Ett *barns perspektiv* däremot förekommer väldigt sällan inom litteraturen helt enkelt därför att barn inte skriver litteratur och på så vis blir deras eget perspektiv inte genomförbart i text. Att skildra barnets situation genom att inta ett trovärdigt och ett *fiktivt barnperspektiv* för att på så vis belysa och göra barnets röster hörda i litteraturen kräver litterär mognad och språklig kompetens menar litteraturvetaren Karin Nykvist. Kanske är det just det som tilltalar mig så med de båda böckerna jag valt att analysera: Harry Martinsons *Nässlorna blommar* och Henning Mankells *Comedia Infantil*. Båda dessa författare ger en röst åt barnets sårbarhet och underläge genom att gestalta ett barn som står för sig självt i egenskap av att bli föräldralöst samtidig som de också riktar läsarens blick mot vuxenhet och mänskligt beteende via barnet. Det blir två berättelser som beskriver längtan efter ett hem och efter trygghet men också längtan efter att få bli sedd och förstådd som enskild individ. Berättelsen om barnet blir en berättelse om vad det innebär att vara människa.

Syfte och metod

Syftet med studien är att undersöka hur de båda romanerna gestaltar barn och barndom ur ett psykosocialt perspektiv vilket innebär ett fokus på barnens inre och yttre situation och hur detta gestaltas i berättandet. Barnkaraktärerna i de båda romanerna står i beroendeställning till vuxenvärlden vilket gör att deras situation på olika sätt förhåller sig till vuxenhet. Jag kommer undersöka hur förhållandet mellan barn och vuxna leder till yttre likväl som inre förutsättningar för barnkaraktärernas gestaltning för att belysa barnets situation samt utveckling i berättelsen. Hur arbetar författarna med *fokalisering* och hur använder de sig av barnet som *fokalisator* för att skapa ett *fiktivt barnperspektiv*, berättande i första person. Jag vill också undersöka om, och i så fall hur de båda berättelserna beskriver en *performativ identitet* där barnet gestaltas som någonting *romantiserat och oskuldsfullt* eller/och som *kompetent och självständigt*.

Jag kommer att undersöka romanernas konstruktion av barndom genom normkritisk närläsning utifrån ovan nämnda frågeställningar samt med några teoretiska begrepp som verktyg från barndomsforskningen bland annat hur synen på barnet som *being* och *becoming* aktiveras, samt hur skildringarna anknyter till idéer om det *oskuldsfulla barnet* respektive det självständiga och *kompetenta barnet*. Jag kommer kombinera detta med begrepp från narratologin med fokus på hur det berättartekniska är konstruerat men också hur *intern* alternativt *extern fokalisering* inverkar på berättelsen samt påverkar förutsättningarna för ett barnperspektiv. Avslutningsvis gör jag en komparativ slutdiskussion där jag belyser mina slutsatser.

Teori

Den teoretiska utgångspunkten för min studie är tvärvetenskaplig i en skärningspunkt mellan litteraturvetenskap och barndomsforskning. Genom att utgå ifrån en syn på barndom som en social konstruktion där barndom inte ses som någonting naturligt eller beständigt öppnas en möjlighet för att erkänna barnet som en individ som inte låter sig kategoriseras utifrån föreställningar om vad barn eller barndom bör vara. Här kan vår syn på barnets *performativa identitet* behöva utmanas vilket kan beskrivas som att de handlingar som vi förväntar oss och förknippar med barn och barndom inte nödvändigtvis bör vara på ett visst sätt, utan är skiftande utifrån olika individer, samt sammanlänkade med de olika miljöer och de personer som omger barnet. Litteraturen är ett medium som via fiktion kan pröva olika tolkningar av

barn och barndom och som genom att fokusera på barnet också kan söka och konstruera dels ett barnperspektiv men också utmana den performativa föreställningen om vad ett barn är. Även barndomsforskningen framhåller en medvetenhet om att barn och barndomsbegreppet kommer att vara under ständig förhandling utifrån offentliga diskurser och i det sociala samspelet mellan vuxna och barn.¹

Redogörelse för begreppet *being* och *becoming* och barnets förhållande till vuxenhet.

Synen på barn som *being* eller *becoming* är central inom barndomsforskningen och kan ses som två konkurrerande men också samverkande barndomssyner. Barndomsforskaren Gunilla Halldén beskriver hur barndomsforskningen har velat understryka barnet som *being*, ett fullvärdigt subjekt, för att framhålla att barn och barndom är värda ett studium i sin egen rätt och att barn har förmåga till eget socialt aktörskapande. Hon beskriver också hur synen på barnet som *being* snarare än *becoming* var ett ställningstagande för ett barnperspektiv då studiet av barns positioner och erfarenheter ger en djupare central förståelse inifrån samhället.² En annan kritik mot synen av barnet som begreppet *becoming* är att den understryker en dikotomi inom socialisationsteorin där vuxna ses som sociala och mogna medan barn ses som omogna och på väg till att bli sociala vilket alltså innebär ett vuxenperspektiv som brukar benämnas som *adultism*.³ Idag råder dock en syn på människan, vuxen likväl som barn, i ett växlande mellan *being* och *becoming* genom hela livet. Individens utveckling och förståelse av världen kan aldrig ses som färdig utifrån ett livslångt socialt samspel i ett ständigt skiftande samhälle. Detta för också fram ytterligare en aspekt som jag behöver förhålla mig till när jag studerar hur barn och barndom görs i de båda romanerna, nämligen hur vuxenhet konstrueras. Barn som kategori definierar kategorin vuxen där de olika positionerna förutsätter varandra och är sammanflätade utifrån ett beroende av varandra. Både Gunilla Halldén och Rebecca Brinch hänvisar här till barndomsforskaren Leena Alanen som använder sig av generationsbegreppet som en parallell till genusbegreppet för att visa hur ”barnskap” görs på liknande sätt som genus. Hon menar att vi behöver förstå barns handlingar utifrån de sociala system som barn ingår i och förhåller sig till och att barn via de relationer

---

¹ Maria Øksne, *Lekens flertydighet Om barns lek i en institutionaliserad barndom* (Stockholm: Liber, 2013), s.48

² Gunilla Halldén, *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*, (Falun: Carlsson Bokförlag, 2018), s.31-32

³ Halldén 2018 s.33

och erfarenheter av vuxna de gör i sitt vardagliga liv formar det ”barnskap” som de utvecklar. Med detta kan man säga att barndom inte är någonting specifikt utan någonting som görs av barnen själva och på så vis kan deras liv länkas in i det samhälle de lever i.⁴

Psykosocialt perspektiv

Gunilla Halldén beskriver också vikten av att utifrån barndomsforskningens tvärvetenskapliga karaktär utgå ifrån olika perspektiv och hur det tidigare hårt kritiserade utvecklingspsykologiska perspektivet nu har öppnat upp för barndomssociologiska influenser.⁵ På så vis understryks det tvärvetenskapliga perspektivet där den sociologiska synvinkeln undersöker det samhällsliga och det psykologiska belyser barnets inre processer, men utan den tidigare fixeringen vid universella utvecklingsstadier. Detta kan beskrivas som ett psykosocialt perspektiv vilket fokuserar på hur identiteten konstrueras i samspel mellan individ och samhälle. Barnets position i samhället bestäms dels av det generationssystem som de ingår i samt de ekonomiska och sociala förhållanden som omger dem, vilket representerar de yttre, sociologiska aspekterna. Medan de inre, psykologiska perspektivet kan förklara hur barn är sociala men bara med hjälp av andra människor. Relationens upprätthållande ligger på den vuxnes ansvar och barnet är beroende av att någon kan ”läsa” dem för att förstå deras önskingar och behov. Detta upprätthållande av sociala relationer och samspel handlar i sin tur om att bygga tillit för att klara sig i en föränderlig värld där alltså barnets psykologiska utveckling är beroende av hur vida de vuxna lyckats skapa en tillit hos barnet.⁶

Donald W Winnicott har beskrivit det som han kallar den ”tredje delen” av människans liv eller ett mellanliggande område av det upplevda som en människas både yttre och inre verklighet bidrar till. Han beskriver detta mellanområde som en viloplats som kan upplevas som helig för individen därför att det är här som individen upplever livet kreativt. Detta område som existerar mellan föräldrar och barn och mellan individen och samhället är enligt Winnicott beroende av upplevelser som leder till tillit. Om detta område istället utsätts för oskäligt utnyttjande kan detta leda till ett sjukligt och förvridet tillstånd där individen blir

---

⁴Leena Alanen, ”Generational order” i *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*, red. Jens Qvortrop, William A. Corsaros, Michel – Sebastian Honig (Baskingstoke: Pelgrave MacMillan, 2009) se Brinch, Rebecca, *Att växa sidledes Tematik, barnsyn och konstnärlig gestaltning i Suzanne Ostens scenkonst för unga* doktorsavhandling, (Stockholm: Stockholms universitet, 2018), s.60

⁵ Halldén 2018, s.28-31

⁶ Halldén 2018, s.36-40

belamrad av förföljande element som denna inte har någon möjlighet att undfly.⁷ Winnicotts beskrivning av mellanområdet blir en del av det psykosociala perspektivet och är användbart i analysen av de båda romanerna då berättandet belyser hur barnkaraktärernas identiteter skapas utifrån de förutsättningar som deras olika relationer med vuxenhet formar, vad gäller deras förmåga till tillit och upplevelsen av sig själva och världen.

Tidigare forskning

Tidigare forskning om det litterära barnet

Samtidigt som det sociala barnet, betraktat som en aktör i sin egen rätt, är den rådande barndomssyn som genom barndomssociologin idag fått en hegemonisk ställning så kvarstår en romantiserad bild av barnet och barndomen vilket Gunilla Halldén beskriver i boken *Barndomens skogar*. Barn och barndom lockar fram en känsla av nostalgi och kan symbolisera en längtan tillbaka till en föreställning om ett gränslöst tillstånd vi som vuxna förlorat. Vi när också en föreställning av barn som goda och oskuldsfulla för att realisera en dröm om fullkomlighet och där det mest skrämmande är barn som skadar andra barn, och där aggressivitet, våld, olydnad, hämnd och sexualitet utmanar bilden av barnet som just oskuldsfullt.⁸ Den romantiska synen på barn ser, enligt barndomssociologin, inte barnet i sin sociala kontext vilket skapar en orealistisk presentation av dem.

Inte minst inom skönlitteraturen har man närt den romantiserade bilden av barnet och barndomen där man framställt barnet som tillhörande naturen och opåverkat av kulturen. Judith Plotz beskriver i boken *Romanticism and the vocation of Childhood* hur just den idén präglat författarskapet hos ett flertal engelska romantiska författare under 1800-talet som exempelvis Wordsworth, Coleridge och Lamb vilka har haft stor betydelse för att producera en performativ bild av barnet som påverkat vår västerländska syn på dem som någonting oskuldsfullt. Hon beskriver hur det romantiska barnet användes likt ett substitut för att fylla hålet utifrån förlusten av en allsmäktig gud men också hur barnet och barndomen fungerar likt en buffert mellan historiens växlingar alltsedan den franska revolutionen och på så vis har barnet blivit en symbol för det harmlösa och en hoppfull framtidstro.⁹ Även Litteraturvetaren Karin Nykvist beskriver utifrån sin studie över skönlitterära romaner hur den romantiska idén om barnet är livskraftig och hur barnet står för ”mindfulness” samt levererar livssanningar

---

⁷ Donald W Winnicott, *Lek och verklighet* (Borås: Natur och Kultur, 1995), s.23 och 164

⁸ Gunilla Halldén, *Barndomens skogar* (Stockholm: Carlsson Bokförlag, 2011), s. 49

⁹ Judith Plotz, *Romanticism and the Vocation of Childhood* (New York: Palgrave), 2001, s. 39

utifrån vad som är viktigt i livet och utgör en symbol för utveckling, framtidstro och hopp.¹⁰ Karin Nykvist beskriver också hur barnet under romantiken blev en framträdande litterär figur inom den svenska litteraturen då exempelvis poeter som Erik Johan Stagnelius och Samuel Hedbom samt Erik Gustaf Geijer diktade om en svunnen barndoms paradiset. Hon beskriver sedan hur 1930 och 1940-talets barndomsskildringar präglas av arbetarklassens barn som ofta speglar en tillvaro i förfrämligande och utsatthet vilket gav böckerna socialt patos och tyngd där klassförtryck och sociala orättvisor drabbar barnkaraktärerna. Det är också inom denna tidsepok som Harry Martinsons barndomsskildring *Nässlorna blommar* publiceras. På 1940-talet får också det självständiga och kompetenta barnet sitt genombrott med författare som Astrid Lindgren och Lennart Hellsing i spetsen. Under 1960 och 70-tal slår idén om att barnet skulle få odla sin egenart, bottnade i Ellen Keys *Barnets århundrade*, igenom i barndomsskildringen med författarnamn som Barbro Lindgren och PC Jersild. Vidare, under 1980 och 90-tal, förändras berättandet till det mörkare och där de dystopiska och mardrömslika barndomsskildringarna som gestaltar en materiell trygg barndom men som också skildras innehålla en fysisk och psykisk utsatthet, detta exempelvis hos författare som Jonas Gardell och Mirja Unge och det är även under denna period som Henning Mankells *Comedia Infantil* publiceras.

Karin Nykvist beskriver hur barnperspektiv som idag blivit viktigt inom flera områden också är någonting som eftersträvas inom skönlitteraturen, men hon påpekar också att det inte alltid lyckas. Hennes argument för detta är att det krävs litterär mognad samt språklig kompetens för att skapa detta barnperspektiv inom litteraturen och att det litterära barnet nästan alltid är en fiktion vilket gör att det blir den vuxnes perspektiv som via barnet skapar en kontrast där det fortfarande är det vuxna perspektivet som blir intressant för en vuxen läsare. Hon diskuterar också hur barnet används för att beskriva ett för vuxna omöjligt ideal såsom oskuld, frihet, lycka eller framställs som någonting främmande och mystiskt samt omöjligt att förstå.¹¹ Detta är också någonting som Kristoffer Leandoer påpekar i sin bok *Paradiset och flykten därifrån* där han bland annat skriver om hur barndomen är en konstruktion av vuxna för vuxna, men som för barnet självt varken är gåtfullt eller förtrollande utan ett tillstånd som de varje dag gradvis lämnar och blickar ut ifrån.¹² Han

---

¹⁰ Karin Nykvist ”Så beskrivs barn i litteraturen” *Tidningen förskolan*”

<https://forskolan.se/sa-beskrivs-barn-i-litteraturen/> [2019-01-06]

¹¹ Karin Nykvist ”Böckernas barn- svikna men starka”, Pedagogiskt Magasin,

<https://pedagogiskamagasinet.se/bockernas-barn-svikna-men-starka/> [2019-01-06]

¹² Kristoffer Leandoer, *Barn - Paradiset och flykten därifrån* (Lettland:Pequod Press, 2018) s. 30

beskriver också hur barndomen för en vuxen kan ses som en resa till Narnia där passagen är stängd från en viss ålder och där det fiktiva barnet i litteraturen är likt en önskan om evig ungdom med hänvisning till Peter Pan och Pippi där upptagenheten av barndomen från den vuxnes sida kan ses som ett nostalgiskt flyktförsök, att temporärt befrias från kravet på ansvar och mening.¹³

Tidigare forskning Harry Martinson 1904-1978

Harry Martinsons författarskap hör till de mer uppmärksammade inom den svenska litteraturforskningen. Han benämns som den första proletärförfattare som valts in i svenska akademien år 1949 samt mottog Nobelpriset i litteratur 1974 tillsammans Eyvind Johnson.

Forskningsmässigt är det i första hand Martinsons lyrik som intresserat forskarna och prosaböckerna har inte tillägnats samma monografiska studier skriver Per-Olof Mattsson i tidskriften *Samlaren*.¹⁴ I sin avhandling om *Nässlorna blommar* arbetar Bengt E Anderson utifrån hypotesen om förståelse för romanens skildring av *barnets tillblivelse* samt viktiga frågor om människans roll som individ i samhället, samt hans ansvar och skyldigheter mot sig själv och sin omvärld.¹⁵ Romanen betraktas som en utvecklingsroman med självbiografiskt stoff där personlig utveckling utgör en grundläggande tankegång. Andra viktiga bidrag till förståelsen av Martinsons barndomsberättelser har lämnats av Sonja Erfurth, Peter Hallberg, Knut Ahnlund, Ingvar Holm och Staffan Söderholm.

Det självbiografiska stoffet i berättelsen gör att man får sovra i forskningen för att komma nära det litterära barnet, Martin Tomasson. Forskare har gjort starka biografiska kopplingar till författarens egen uppväxt som sockenbarn och egna familjeförhållanden där det biografiska lägger till en aspekt om vad som är *sant* och vad som är fiktion. Martinson beskriver själv hur litteraturen kräver övertoner, uppförstoring och grövre effekter för att göra sig som litteratur och att man genom att förstärka konstnärligt kan beskriva det man vill ha sagt.¹⁶ Det självbiografiska stoffet i *Nässlorna blommar* förstärks således av fiktion.

Det beskrivs hur Martinson måste ha genomgått en inre strid under de fem år som han arbetade med boken i en strävan att skriva fiktion men också att skriva en realistisk

---

¹³ Leandoer 2018, s.32

¹⁴ Per-Olof Mattsson, *Samlaren Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning* Årgång 121 2000 <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:571063/FULLTEXT01.pdf> [2019-01-06]

¹⁵ Mattson 2000, s.220

¹⁶ Erfurth, Sonja, *Harry Martinsons barndomsvärld* 1980

<https://litteraturbanken.se/forfattare/ErfurthS/titlar/HarryMartinson1/sida/3/faksimil?om-boken> s.123

självbiografisk bok. Han ville heller inte att boken skulle genrebetecknas som roman utan som berättelse vilket den också gör i den färdiga boken.

Litteraturvetaren Karin Nykvist har, som ovan beskrivits, bidragit med forskning i hur barnet framställts i litteraturen under 1900-talet och har där även uppmärksammat Harry Martinsons barndomsskildring i *Nässlorna blomma*. I boken *Nordic Childhoods 1900-1960* beskriver hon hur barn och barndomsskildringar som skrevs under första halvan av 1900-talet då bland annat Harry Martinsons *Nässlorna blomma* (publicerades första gången 1935) representerar en tid som var politiskt präglad av uppbyggandet av *Folkhemmet* och Socialdemokratin där frågor angående barns villkor och behov inom många olika områden var centrala och under omfattande förhandling.

Tidigare forskning Henning Mankell 1948-2015

Henning Mankell känns kanske mest igen som deckarförfattaren bakom succéböckerna om polisen Kurt Wallander med vilkas framgång han också nämns som upphovsmannen till den genre som kommit att kallas ”Nordic noir” eller ”Scandinavien noir”.¹⁷

Som person var Henning Mankell starkt engagerad i frågor om mänskliga rättigheter och i synnerhet barns rättigheter. Hans engagemang för gatubarn bottnar i hans mångåriga arbete som teaterdirektör i Maputo, Mocambique, där han också kom att bo halvårsvis. I en intervju i Aftonbladet från 1994, ett år innan *Comedia Infantil* kom ut i handel berättar Mankell hur han ofta brukade tala med gatubarnen i Maputo och hur de ofta ljög för att säga vad de tror att de vuxna vill höra. Han beskriver hur han så småningom lyckas vinna en pojkes förtroende och hur denna på frågan om vad han önskar sig mest av allt direkt svarar: ”Ett identitetskort med mitt namn på, något som visar att jag verkligen är någon.”¹⁸

Comedia Infantil beskrivs vara starkt influerad av afrikanskt historieberättande och nominerades till både Augustpriset och Nordiska Rådets litteraturpris samt belönades med Sveriges Radios Romanpris. Boken har också filmatiserats 1998 i regi av Solveig Nordlund där barnskådespelarna i filmen själva levde på gatan.

Rent forskningsmässigt finns inte mycket skrivet om vare sig Henning Mankell eller *Comedia Infantil*. Boken återfinns dock i litteraturvetaren Mavis Reimers texter om hemlöshet

---

¹⁷ Granberg, Mats, ”Arvet efter Henning Mankell”, *Norrköpings tidningar* 10/5 2015
<https://www.nt.se/kultur-noje/arvet-efter-henning-mankell-12100257.aspx> [2019-01-06]

¹⁸ Mosander, Ingalill, ”Min mamma övergav mig” *Aftonbladet* 25/8 1994
<http://www.aftonbladet.se/bokbanken/0006/24/mankell.html> [2019-01-06]

i ungdomslitteraturen vilken jag återkommer till i min analys. Det är dock intressant att boken tas upp som ungdomslitteratur då den annars inte klassificeras under den genren utan rubriceras som roman. Kanske är den filmatiserade versionens 15-års gräns på grund av krigsscenerna i inledningen svaret. Henning Mankell kanske anade att det våld som för hundratusentals barn i Afrika och i världen är allt för magstarkt realistisk för den västerländska barn- och ungdoms-litteraturen där ett dubbelt tilltal krävs för att boken ska kunna tränga igenom det vuxna filtret och godkännas som litteratur för barn och ungdomar.

Analys av Comedia Infantil

Sammanfattning av handlingen

Berättelsen handlar om den 10-åriga hemlösa pojken Nelio som lever på gatorna i en icke namngiven hamnstad i Afrika (det skulle dock kunna antas vara hamnstaderna Maputo i Mozambique, då författaren hade kopplingar dit). Romanens berättare är den unga bagaren José Antonio Maria Vaz som under nio nätter lyssnar till Nelios berättelse om sitt korta liv då han efter att ha blivit skjuten ligger döende av sina skador på bageriets tak där José arbetar men också nu i hemlighet vårdar Nelio som vägrar bli fördd till sjukhus. Nelios berättelse börjar i hans hemby som en dag blir attackerad av banditer och hur många av invånarna där blir mördade, däribland Nelios lillasyster och hur resten av invånarna tas till fånga och bortförs av banditerna som säger sig ha befriat dem. Nelio lyckas fly och undkommer genom det att omvandlas till barnsoldat men förlorar på så vis också sin familj och allt för honom välkänt och tryggt. Han möter en småväxt man som är albino och som visar honom vägen till havet och till staden där Nelio så småningom blir en del av den gatubarnsflock som blir hans nya familj och som han så småningom kommer att bli ledare för fram till händelserna på den teater där barnen brutit sig in, natten då Nelio blir skjuten.

Att kränka det okränkbara

I *Comedia Infantil* bildar vuxenvärldens våld och krig ett ramverk runt hela berättelsen. Inom loppet av ett dygn får Nelio hela sin värld raserad av banditerna som attackerar byn där han bor. Tillsammans med sin mor tvingas han uppleva hur hans lillasyster krossas av en berusad man i den mortel där modern stöter majs till mjöl. Han ser också hur en 13-årig pojke på order av banditerna hugger huvudet av hans fars kusin med en yxa och hur pojken efter dådet börjar

skratta. ”Och han skrattade. Det var då jag förstod att också han var rädd. En osynlig yxa vilade också hela tiden över hans nacke.”¹⁹ När Nelio så själv ställs inför valet att antingen skjuta en annan pojke, en kusin som han ofta lekt tillsammans med, eller själv bli dödad väljer Nelio som vet att han inte kan döda den andra pojken att istället skjuta mannen som gett ordern. ”I det ögonblicket blev jag vuxen, trots att jag ännu bara var ett barn. Jag fattade ett beslut som med all säkerhet skulle innebära att jag dog. Men om jag inte gjorde det jag visste att jag måste, skulle mitt liv förlora all sin mening. Jag kunde inte skjuta min bror.”²⁰ Nelio skjuter istället den vuxne banditen och lyckas ensam fly. När han längre fram i berättelsen har kommit till staden och blivit en del av en gatubarnsflock möter han den aggressiva och våldsbenägna pojken Nascimento.

Nascimento vaknade varje natt skrikande, han såg förvridna monster komma emot sig ur mörkret. De andra som sov runt honom på pappkartonger under de trasiga filtarna hade vant sig vid att de blev väckta varje natt. De turades om att tala om för Nascimento att det inte fanns några monster, där fanns inga banditer, där fanns bara den tomma staden och pappkartongerna och de trasiga filtarna. På dagarna, när det var ljust fortsatte Nascimento att jaga sina monster. Nu var det hans fruktan för den natt som ovillkorligen skulle komma, de oändliga rader av nätter och monster han skulle fortsätta slåss mot så länge han levde.²¹

Nelio förstår så småningom att Nascimento tvingats göra det Nelio själv undsluppit genom sin flykt från banditerna. Nascimento har tvingats döda sin egen far med en träpåk eller yxa för att själv få leva och har sedan varit en av de fruktade barnsoldater som banditerna skickade framför sig i sina olika attacker.

Här beskrivs barnet som brottsoffer och den vuxna maktfullkomligheten i dess råaste och mest våldsamma form med barn som både dödas och dödar. Människorna i *Comedia Infantil* beskrivs i många fall som djuriska i sin våldsamhet och i kampen för sin överlevnad som för tanken till Darwins evolutionslära och (vantolkning om) den starkes överlevnad. Gatubarnens skildras emellanåt likt gatuhundar vilket också ordet gatubarnsflock istället för gäng antyder. Kristoffer Leandoer beskriver barnet upphöjt till det mest okränkbara som kan tänkas och som det också ger maximal intensitet att kränka och hur våld mot barn ger större tyngd vare sig förövaren har metafysiska krafter eller handlar utifrån samhälleliga missförhållanden.²² Medan Nelio beskrivs som ett aktivt subjekt som handlar och flyr förkroppsligar hans lillasysters död som litet spädbarn vuxnas objektifiering och den kränkning av det okränkbara som Leandoer beskriver. Nascimentos karaktär används i berättelsen som ett exempel på hur

---

¹⁹Henning Mankell, *Comedia Infantil* (Avesta: Leopard förlag, 2007), s.58

²⁰ Mankell 2007, s.64

²¹ Mankell 2007, s.124

²² Leandoer 2018, s.86

en individ kan tänka förvridas av att utsättas för våld och ondska genom att gå från att vara ett offer till att själv bli en förövare vilket framgår som tydligast när han våldtar gatubarnsflockens enda flicka Deolinda. Händelsen gör Nelio som leder flocken rasande och Deolinda flyr och de lyckas aldrig återfinna henne. Under de fyra dagar som de övriga barnen och Nelio söker efter Deolinda får Nascimento sitta i den papplåda som han annars sover i och när sökandet så upphör förklarar Nelio för de andra barnen hur han ser på Nascimento's skuld och beteende.

Egentligen skulle vi slå honom varje dag i flera veckor och hålla honom instängd i hans låda i ett helt år. Men jag tror att det egentligen inte var Nascimento som gjorde det som innebar att Deolinda gav sig av. Jag tror det var de monster som Nascimento har inne i sitt huvud som gjorde det. Därför ska vi inte slå honom. Han behöver inte heller sitta i sin låda. Men det som hände var inte bra.²³

Samtidigt som Nelio menar det han säger till de andra barnen i flocken så känner han att allt inte kan skyllas på Nascimento's monster inne i hans huvud och han bestämmer sig för att inte som tidigare gå emellan när Nascimento hamnar i slagsmål. Nelios tankar kan representera korsandet av en gräns när offret övergår till att bli en förövare. Nascimento kan här ses representera resultatet av den maximala kränkningen av det okränkbara genom att bli ett offer och en förövare i ett barns skepnad och på så vis lyckas författaren att sluta cirkeln runt hans gestalt genom att Nascimento som förövare skapar nya offer. Hans förpassning till lådan antyder också den djuriska liknelsen av en hund som varit olydig.

Nascimento kan ses som ett barn som fått sitt, utifrån Winnicott, mellanområde, sin viloplats eller sitt kreativa utrymme belamrat av negativa upplevelser som på så vis har fått honom att förlora sin tillit till omvärlden och som lever med en ständig känsla av förföljelse. Nelio däremot undkommer ödet som barnsoldat men måste trots allt betala för sin frihet med att skjuta en annan människa och leva hemlös frånskild från sin familj men med minnena av den tillit han från sin tidiga uppväxt byggt upp intakta vilket kan ge honom en fortsatt förmåga att uppleva livet kreativt och med en viss fortsatt tillit till vuxenvärlden.

Den *interna fokaliseringen* av händelserna kring banditernas överfall av byn stärker på många sätt bilden av barnet, Nelio. Här arbetar författaren med att fiktivt skapa ett barnperspektiv när vi får följa Nelios upplevelser inifrån och där de förtvivlade känslorna av sin egen litenhet och hjälplöshet blandas med skräck och förtvivlan inför det våld och den likgiltighet inför andras liv som han möter via banditerna.

---

²³ Mankell 2007, s.197

Min mor låg på marken och skrek. Hon försökte krypa fram mot morteln där min syster låg nertryckt. Jag märkte att jag kissade på mig av rädsla, ondskan som höll i mig var så stor obegriplig att jag bara ville dö. Jag ville att jag skulle dö, min mor skulle dö, och min syster skulle få leva. Någon måste lyfta upp henne och binda henne vid sin rygg.²⁴

Suzanne Osten skriver om hur barnperspektivet handlar om att beskriva makt och hur barnet alltid är mera beroende än vuxna.²⁵ Scenerna och mötet med en makt som inte bara brukar våldet och döden mot andra som maktmedel utan även söker att med hot göra det starkt beroendebundna barnet till ett våldets verktyg blir för Nelio raserandet av tryggheten men också ett abrupt avbrott av barnets beroendeställning till en vuxenvärld. Fortsättningsvis är vuxenhet någonting som Nelio betraktar och förhåller sig till på avstånd. *Comedia Infantil* kan på så vis beskriva en tydlig gräns mellan ett barns förflutna i en nära relation med sin familj, i ett samhälle där trygghet och samspel mellan vuxna och barn var ramen för det vardagliga livet, och barnets utträde ur den normativa barndomen för att istället blivit det som Nick Lee kallar ett barn ”out of place”, ett hemlöst barn som befinner sig utanför familjen men också utanför samhällets ramar i miljöer där barn inte förväntas vara.²⁶

Nick Lees beskrivning av barn ”out of place” kan också kopplas samman med Mavis Reimers beskrivning av hur litterära skildringar av hemlöshet har kommit att prägla litteraturen för unga sedan början av 1990-talet, där hon drar slutsatsen att detta beror på globaliseringen i världen. Hon menar att denna typ av litteratur har en pedagogisk karaktär av att vilja lära ut fakta kring hemlöshet och dess sociala underliggande orsaker samt skapa förståelse för de litterära karaktärernas subjektiva situation, men också hur hemlöshet kan representera ett sätt att vara i världen då osäkerhet och instabilitet i samhällen bidrar till rörlighet både inom nationer och över nationsgränser.²⁷ *Comedia Infantil* är inte en roman specifikt riktad till unga men den ger känslan av att genom poetisk realism belysa en alternativ barndom och på så vis via fiktionen ge gatubarnen en röst och lyfta fram dem som människor från en plats i anonymiteten för att skapa en fördjupad förståelse och bild av vad ett barn under sådana förhållanden och i en sådan miljö skulle kunna vara.

---

²⁴ Mankell 2007, s. 59

²⁵ Karin Helander *Barn Teater Drama* (Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet, 2010), s.92

²⁶ Nick Lee, *Childhood and Society. Growing up in an Age of Uncertainty* (Maidenhead: Open University, 2000), se Brinch, Rebecca, *Att växa sidledes Tematik, barnsyn och konstnärlig gestaltning i Suzanne Ostens scenkonst för unga* doktorsavhandling, (Stockholm: Stockholms universitet, 2018), s.273

²⁷Mavis Reimer ”No place like home”: the fact and figures of homelessness in contemporary texts for young people” *Barnboken tidskrift för barnlitteraturforskning* nr. 36 (2013) <https://www.barnboken.net/index.php/clar/article/view/101/104> s.3-4

Oskuldsfullhet och ensamhet, vägen till visdom?

Här undersöker jag hur barnet Nelio gestaltas utifrån sina inre och yttre förutsättningar och hur detta påverkar konstruktionen av barnet.

Nelios karaktär genomgår en snabb fördjupning efter flykten från banditerna och det barn som så småningom blir en del av den gatubarnflock som inledningsvis leds av Cosmo beskrivs som att han svävade på sina egna banor. ”Han var som människa sin egen ras. Han betedde sig som de andra, han lärde sig deras språk och vanor, men han var också främmande, och han var det på ett sådant sätt att ingen ens tänkte tanken att fråga sig varför det var på det viset.”²⁸ Berättelsen skapar en känsla av att denna fördjupning av karaktären har två faktorer, dels mötet med Yuba Bata med vilken Nelio slår följe till havet, dels tiden av ensamhet som följer därpå.

Yuba Bata är en vandrare som söker sin stig men som också genom sin egenskap av att vara både småväxt och albino ger en känsla av mystik åt mötet särskilt som albiner är mytomspunna i många afrikanska kulturer där det genom Nelio framgår att de anses odödliga och utan andar. På så vis blir Yuba Bata lite utav en profet som upplyser Nelio om dennes okunnighet och brist på erfarenhet samt vikten av att ställa få men konkreta frågor. Den andra faktorn som fördjupar karaktären kan antas vara den tid av iakttagande och plågsam ensamhet som följer på Nelios första tid i staden.

Berättelsen beskriver hur Nelio vid två tillfällen avsäger sig sin egen barndom. Det första tillfället är när han bestämmer sig för att skjuta banditen. Det andra tillfället är när han finner det lilla torget i staden i vars mitt det står en ryttarstaty vars ihåliga inre erbjuder Nelio en skyddad plats att sova på. Ryttarstatyn blir hans hemliga hem där han sover fram till den natt han blir skjuten på teatern. Det är också här på det lilla torget som hans första iakttagande tid av ensamhet tar sin början, och det är här som han studerar människorna som lever sina liv runt det lilla torget, och däribland de lekande barnen.

Vid flera tillfällen känner Nelio en brinnande lust att springa bort till dem och delta i deras lek. Men han visste att han inte längre kunde. När han kom till staden hade han lagt ifrån sig sin barndom, sin egen ålder, som ett osynligt skal på stranden där han sovit den sista natten innan han uppslukats av gatorna. Att han satt i ryttarstatyns skugga tillsammans med de gamla männen var ett tecken på den stora förändring som inträffat den natt banditerna hade bränt byn.²⁹

---

²⁸ Mankell 2007, s. 120

²⁹ Mankell 2007, s.108-109

Med citatet ovan är det som om författaren genom att placera Nelio tillsammans med de gamla männen, iakttagande barnen som leker vill påvisa att Nelios erfarenheter nu hindrar honom från att vara ett barn och att hans plats tillsvidare är med de åldrade och mera erfarna. Nelio upplever också under denna första tid i staden hur barnen från de finare områdena i staden ”inte såg honom, deras ögon såg rakt igenom honom. De var bland de andra, de som liksom han själv levde för att överleva, som han hörde hemma.”³⁰

Det är alltså under sin iakttagande tid som Nelio i sina försök att finna en ny plats för att bota sin längtan efter samhörighet som han också får sina första upplevelser av ett klassamhälle. Som gatubarn är han osynlig för barnen ur de högre samhällsklasserna vilket kan ses som en stark indikation på hur författaren vill peka på gatubarnets utsatta situation och omvärldens svek mot samhällets mest sårbara individer som själva är oskyldiga till sin belägenhet.

På avstånd följde han deras möda med att tvätta bilar, tigga, sälja och stjäla det de kunde komma åt. Han lärde sig hur de äldre pojkarna styrde över de yngre, och han tänkte att det var bland dem han hörde hemma.

Han hade förstått att det var mycket svårt för barn som plötsligt bara fanns där på gatorna att tränga sig in och bli accepterade av dem som redan levde där och vakade över sina revir. Många stöttes bort, blev slagna, drog sig undan, men återvände eftersom de inte hade någonstans att fly. Till slut försvann en del av dem.³¹

Nelios reflekterande kring sin belägenhet och var han kan ta plats för att komma bort ifrån ensamheten som påtvingats honom kan ses som ett gripande efter sin egen subjektivitet. Han har på kort tid upptäckt hur hela den värld som omgett honom och som varit hela hans verklighet har raserats, och hur människor har visat sig kunna vara både svekfulla och våldsamma. Filosofen Simone de Beauvoir beskriver barnets föreställning om vuxna som upphöjda likt gudar och hur barnets värld är skyddat från existensens risker av det tak som generationer av människor byggt över barnets huvud. Hon beskriver också det hon benämner som allvarsvärlden där ord, moral, seder och värden är lika självklara fakta för barnet som himmel, och träd vilket enligt henne gör att barnets värld är allvarets värld.³² Nelio har nu upplevt hur, och står inför konsekvenserna av att, hela denna allvarsvärld fallit samman och förändrat hans förutsättningar då de vuxnas upphöjdhet samt skyddande generationstak plötsligt ryckts bort så att han fortsättningsvis är tvungen att klara sig själv. Genom att söka

---

³⁰ Mankell 2007, s.112

³¹ Mankell 2007, s.112

³² Simone de Beauvoir *För en tvetydighetens moral* (Uddevalla: Daidalos, 1992), s.43-46

sig till dem som till synes delar hans verklighet kan han också dela det frihetens krav som ofrivilligt och allt för tidigt lagts på både hans och deras axlar.

Samtidigt som *Comedia Infantil* skildrar en brutal och stundtals våldsam och realistisk värld rymmer den också en starkt romantiserad syn på barnet och barndomen som bland annat har vissa likheter, men också kontraster till Peter Pan-gestalten vilken Gunilla Halldén redogör för i *Barndomens skogar*.³³ Berättelsen om Peter Pan är berättelsen om pojken som inte vill bli vuxen, men som är dynamisk och fri från sociala sammanhang där berättelsen formar ett barn som står för det tidlösa, gränslösa och oskuldsfulla i riktlinje med den romantiska föreställningen om barnet i ett fixerat naturtillstånd. Att befinna sig i mellanområdet av att varken vara barn eller vuxen delas av Peter Pan och Nelio som båda befinner sig i ett tillstånd av individuell frihet där regler och normer som gäller för vanliga barn inte gäller för dem, samt hur de också gör motstånd mot att inordna sig i omvärlden. I kontrast till det har Peter Pan själv valt sitt oberoende och sin frihet medan Nelio har försatts i samma situation på grund av olyckliga omständigheter.

Nelio beskrivs som ett oskuldsfullt barn men tillskrivs också stor integritet samt makt i form av klarsynthet och visdom som för tankarna till en näst intill gudalik karaktär som med tiden utvecklas till en gatans näst intill messianska profet, en frälsare kring vilken stadens allra fattigaste människor börjar väva berättelser och förhoppningar. Denna konstruktion av barnet har kopplingar till den romantiska föreställningen om barnet som med sin oskuldsfullhet upphöjs till att fylla hålet utifrån förlusten av någonting gudomligt, oskuldsfullt och gott och görs till en symbol för hopp och framtidstro. Men konstruktionen av barnet i *Comedia Infantil* framhåller också en föreställning om ett naturbarn också kan liknas vid hur västerländsk kultur genom historien sett på det vi kallat primitiva kulturer. Holly Blackford skriver i boken *From Alice to Algernon The Evolution of Child Consciousness in the Novel* hur föreställningarna om hur människor som beskrivits tillhöra primitiva kulturer har tolkat naturfenomen som tecken från andevärlden.³⁴ På liknande sätt beskrivs Nelio som stående i förbindelse med andevärlden i sina drömmar vilka han tolkar och ger sammanhang i den levda verkligheten på ett sätt som sammanbinder drömvärlden och den vakna världen. ”Av sin far hade han lärt sig att drömmar alltid innebar ett förebud. De kunde vara gåtfulla men det var människans uppgift att tolka förebuden och sedan följa dem.”³⁵ Även synen på det som

---

³³ Halldén, 1989, s.69-76

³⁴ Holly Blackford, *From Alice to Algernon: The Evolution of Child Consciousness in the Novel* (The University of Tennessee Press/ Knoxville, 2018), s.32

³⁵ Mankell 2007, s.209

bland annat benämns hos Blackford som primitiva kulturer vävs medvetet in i Nelios oskuldsfullt klarsynta karaktär och framträder extra tydligt i ett samtal med en av de indiska handelsmännen som försöker hjälpa Nelio att tyda en karta i sökandet efter en ö där all rädsla försvinner – en ö som den döende gatubarnspojken Alfredo Bomba vill besöka innan sin död, och som hans mamma har berättat för honom om. Nelio hör föraktet i den indiske handelsmannens röst när denne råder honom att dricka sig berusad och tala med sina döda förfäder för att finna ön. ”Han visste att indierna påminde om de vita på så sätt att de aldrig hade förstått varför svarta människor ofta dansade och samtalade med sina förfäder. På samma sätt som de vita var indierna rädda, och de dolde sin rädsla med förakt.”³⁶

Ryttarstatyn blir den plats där Nelio framförallt tyder sina drömmar samt möter andarna från de döda i ett tillstånd som skulle kunna tolkas vara det mellan sömn och vakenhet och då minnena av det förflutna dyker upp i hans medvetande. Andarna beskrivs som hans sorg som uppsöker honom, och som på så vis sammanfattar hans minnen av alla dem som han har förlorat och nu bara kan förnimma i sina drömmar. ”Han levde i en värld där de döda inte fick lov att vara döda. De jagades ur sina gravar eller ur sina träd, de var på flykt på samma sätt som de som fortfarande levde.”³⁷ Det sammanbindande mellan den verkliga världen och andevärlden ges allt större utrymme i berättelsen vartefter den närmar sig en upplösning där Nelios karaktär också övergår allt mer till att själv upptas i andevärlden där han ligger på taket och berättar sitt livs historia för bagaren och berättaren. Bagaren beskriver hur

Jag tänkte att det inte bara var hans medvetande som tycktes kunna vandra obehindrat mellan det som varit och det som skulle bli, mellan andarnas värld och den värld vi levde i tillsammans. Även hans kropp kunde växla mellan sina åldrar, det barn han var och den gamle man han aldrig skulle bli, eftersom han då redan skulle vara död.³⁸

Konstruktionen av det gudomliga skapas också genom Nelios starka filosofiska drag vilket tillsammans med en syn på barnet som oskuldsfullt och av naturen, kan vävas in i Sokrates tes om att bara veta en sak med säkerhet, nämligen att han ingenting vet. Bo Dahlin skriver angående detta i sin bok *Om undran inför livet* hur vi i dagens samhälle har kommit långt ifrån filosofins ursprungliga mening enligt Platon som handlade om övning i döden och döendet och en verklig reflektion över livets stora livsfrågor. Dahlin skriver vidare hur ett äkta filosoferande handlar om aktivt tänkande, frågande och reflekterande och inte på ett

---

³⁶ Mankell 2007, s.211

³⁷ Mankell 2007, s.199

³⁸ Mankell 2007, s.168

passivt vetande om vad andra har tänkt.³⁹ Berättelsen beskriver hur Nelio ägnar en stor del av sin tid åt just aktivt tänkande och hur drivkraften för detta tänkande är just frågan om döendet och döden då hans liv likväl som så många andras i staden präglas av en enda uppgift i livet, nämligen att överleva. ”[...] jag måste göra något mer, tänkte han. Jag måste göra något mer än att bara överleva.”⁴⁰ Nelios förmåga att aldrig hamna i slagsmål och hans roll som den som övertar ledarskapet för barnflocken efter Cosmo trots att han är så ung, tillsammans med hans tillbakadragna men samtidigt vänliga och eftertänksamma sätt skapar ett rykte om att han äger sällsynta krafter. När han en dag motvilligt ger råd åt en ung kvinna som vill att han ska bota hennes sjuka spädbarn och spädbarnet sedan tillfrisknar befäster berättelsen omvärldens syn på Nelio som en upphöjd individ.

Många började komma till honom för att be om råd. Nelio strävade aldrig efter att ge kloka svar. Han bara sa vad han tyckte. Om han inte förstod en fråga så sa han det. Om han inte hade något att säga var han tyst. Det började gå rykten om att Nelio en dag skulle göra ett stort under. Ingen visste vilket under han skulle utföra, men alla förväntade sig att det skulle bli någonting riktigt stort som skulle innebära att deras stad blev omtalad i hela världen.

Nelio hade dock inga tankar på att utföra en underbar och magisk handling. Han strävade enbart efter att göra något som innebar att hans liv skulle handla om något mer än att bara överleva.⁴¹

Det hemlösa, fattiga och sårbara barnet stående för sig själv, blottat för existensens risker utan skyddet av generationstaket av förfäder, tillskrivs makt utifrån sin oskuldsfulla klarsynthet. Nelio får representera en vuxen dröm om en fullkomlighet där barnet representerar det goda och oskuldsfulla men också det mystiska och gåtfulla. Författaren driver berättelsen genom vuxenhetens längtan efter det oskuldsfulla, sanningssägande barnet vilket motsägs av Nelio själv som bara vill finna en mening med sitt liv utöver en daglig kamp för överlevnad. Kontrasten till Nelios oskuldsfullhet blir Nascimento som får gestalta hur den brutala och våldsamt verkliga vuxenvärlden har dödat barndomsskimret kring barnsoldatspojken som skildras leva i våldet för sin överlevnad i kampen med sina demoner. Det är som om författaren vill framhäva hur en vuxen tar plats i ett barns kropp och hur barnet upphör att vara barn när dess erfarenheter sträcker sig ut mot det våldsamma och det icke normativa i föreställningarna om barnet och barndomen. Men ett barn upphör inte att vara ett barn bara för att dess erfarenheter sträcker sig över erfarenhetsområden som kan anses som icke normativa och som avviker från den performativa bilden av vad ett barn eller en barndom anses vara. Författarens föreställning om vad ett barn bör vara verkar hamna i konflikt

---

³⁹ Bo Dahlin, *Om undran inför livet* (Malmö: Studentlitteratur, 2010) s.75

⁴⁰ Mankell 1995, s.149

⁴¹ Mankell 1995, s.152

framförallt i framställandet av Nascimento's karaktär vilket kanske delvis har att göra med föreställningen om barn som goda och oskuldsfulla och där det mest skrämmande är just ett barn som skadar andra barn eller låter sin sexualitet framträda men också styrs via våld. Även Nelios föreställning om att ha lämnat barndomen och barnet inom sig visar en konflikt då det snarare är den performativa bilden av barndom som han lämnat bakom sig men också föreställningen om barnet som *becoming*. I egenskap av att stå ensam och porträtteras som ett barn "out of place" med små förutsättningar att ta sig bort från gatan så har gatubarnets förutsättningar för tillblivelse till stora delar raserats. Nelios avståndstagande från barndomen och sig själv som barn kan ses som författarens trevande efter en förståelse för gatubarnets hemlöshet och utanförskap i samhället där barnets frigörelse har bytts ut mot en nära nog hopplös strävan bort från samhällets absoluta botten. En botten som de delar med gatuhundarna med undantag av Nelios karaktär som likt någonting gudomligt ger gatubarnen den agens de saknar.

En familj i hemlösheten

Här undersöker jag hur barnperspektiv och fokalisering samverkar för att skapa kontrast mellan det oskuldsfulla och det kompetenta barnet samt beskriva den adultism som präglar den performativa bilden av barnet och barndomen.

När Nelio så till slut blir en del av barnflocken beskrivs det hur hans person till en början skapar en viss osäkerhet hos den några år äldre ledaren för barnflocken, Cosmos, när han kommer fram till att Nelio inte är intresserad av att utmana honom om ledarskapet och makten över barnflocken utan är helt enkelt bara sig själv, en beskedlig och tillbakadragen person som också skapar ett rykte om sig att aldrig åka på stryk då han inte antar utmaningarna från de som utmanade honom.⁴²

Alla i flocken har sin egen historia, alla var trots sin barndom fullgångna personligheter, och de ansågs vara den smutsigaste men också värdigaste gatubarnsflocken i hela staden. Långt senare hade Nelio förstått att det var denna värdighet i sina luggslitna trasor som så svårt hade retat upp polisen att de bestämt sig för att banka fruktan i Cosmos, en fruktan som han sedan skulle sprida till de övriga i gruppen. Men polisen hade aldrig lyckats och Nelio kände det som om han levde i en vandrande, hoppande, dansande, skrattande fästning i vars skydd han liksom de andra var osårbar. Han hade långsamt lärt känna dem en efter en, och han hade förstått att de var vuxna trots att de var barn, att de var gamla män trots att de ännu knappt var

---

⁴² Mankell 2007, s.121

könsmogna, för deras historier sträckte sig över avgrunder av erfarenheter, var och en hjälte, skurk och offer i sitt eget drama.⁴³

Nelio finner sin nya familj bland gatans hemlösa barn vars grupp är konstruerad likt ett uppror mot vuxnas föreställningar och önskan om ett säkerställande av barnet och barndomen i en värld av oskyldig trygghet uppbyggd på kontroll och ordning. De är barn som gör motstånd mot att disciplineras och som gestaltas som komplexa individer och som *beings* med agens och som dessutom vägrar att bli utmålade som offer. Fiktionen beskriver här det som Rebecca Brinch diskuterar i sin avhandling med hänvisning till Kathryn Bond Stockton om barn som till synes växer i andra riktningar en upp och som på så vis rymmer från normaliteten. Begreppet ”att växa sidledes” skall förstås som att barnet utvecklas utifrån sina egna intressen och villkor istället för gradvis och uppåt mot en förväntad sorts vuxenhet. På så sätt skapas en alternativ bild av barnet och barndomen som i litteraturens fiktiva värld erbjuder barnet unika möjligheter att göra uppror mot normen.⁴⁴ Nelio upplever en stark gemenskap med de andra barnen i flocken och känner det som att de delar ett gemensamt ursprung, som om de var födda av samma mor.

En kvinna som varit ung och full av kraft, men som av banditer, av monster, av fattigdom hade brutits ner till en tandlös, hopkrupen skugga. Han visste att det var vad de verkligen hade gemensamt, att ingenting ha, att födas till världen med motvilja, eller slungas ut i en värld skapad av banditer och monster.

[...] Deras uppgift i livet var en: att överleva.⁴⁵

Båda de tidigare citaten visar på den sammanhållande men också upproriska kraft som håller ihop barnflocken där framförallt vuxenheten kan ses som antagonisten eller ”det andra”. Författarens *fiktiva barnperspektiv* genom *intern fokalisering* via barnet Nelio vänder vårt seende mot vuxenheten. Den vuxenhet som beskrivs, men hela tiden på avstånd representeras dels av polisen och de indiska handelsmännen vilka barngruppen ligger i ständig fejd med, men också av vuxna vita från olika välgörenhetsorganisationer samt journalister och reportrar. Här blir *barnperspektivet* och *konstruerandet av vuxenhet* påtagligt, som i följande citat:

---

⁴³ Mankell 2007, s.122-123

⁴⁴ Kathryn Bond Stockton, *The queer Child, or Growing Sideways in Twentieth Century* (Durham: Duke University Press, 2009) se Brinch, Rebecca, *Att växa sidledes Tematik, barnsyn och konstnärlig gestaltning i Suzanne Ostens scenkonst för unga* doktorsavhandling, (Stockholm: Stockholms universitet, 2018), s.277

⁴⁵ Mankell 2007, s127

Då och då blev flocken antastad av omvärlden, oftast i form av vita människor som talade deras språk mycket dåligt. Antingen ville de ta flocken med sig till ett stort hus där det fanns mat och badkar och en gud. Cosmos brukade ge Mandioca i uppdrag att följa med och undersöka vad det var frågan om. Men Mandioca kom oftast tillbaka dagen efter och kunde meddela att det återigen varit en anstalt där man ville förvandla dem och ta ifrån dem rätten att leva på gatorna.

Ibland kom det människor i skärmmössor, bärande på stora kameror och önskade att de poserade. Cosmos krävde omedelbart betalning varpå männen med kamerorna och de tunna kvinnorna med pennorna oftast gick därifrån med missnöjda ansikten. I de fall männen med kamerorna betalade poserade de villigt. De briljerade med uttryck av hunger, smärta, saknad, smuts, råhet, tjuvaktighet och oskuldsfull glädje.⁴⁶

I den första delen av citatet blir det extra tydligt hur författaren via ett barnperspektiv framställer den vuxna önskan och bakomliggande föreställningen om barn och barndom där man försöker styra in barnet i bestämda sociala arenor och disciplinera dem i accepterade och ”normala” beteendeformer vilka anses bra för barnet och där barnet samtidigt inte heller hotar eller utmanar vuxna.⁴⁷ Dessa institutioner bidrar till en konflikt som rör synen på barnet som *being* alternativt *becoming* där gatubarnen trots sin utsatthet och hemlöshet äger en stor självständighet och agens vilket i större utsträckning likställer dem med *beings* medan ett institutionaliserat liv skulle innebära att den förvandling som Mandioca vittnar om skulle tvinga dem att leva utifrån vuxnas regler och föreställningar om vad som anses bra för barn som generaliserad grupp och på så vis tvinga dem att ge upp stora delar av sin självständighet och agens för att anpassa sig efter vuxnas föreställning om dem som dels *becomings* men också som offer. Denna förvandling och syn på barnet som *becoming* rymmer också föreställningen om barnet som omoget och oförmöget att ta hand om sig själv vilket kan sägas bygga på ett vuxenperspektiv eller *adultism* där institutionerna och vuxnas framhållande av sig själva som de mogna som vet vad barnen behöver.

Den andra delen av citatet visar på en paradox där reportrarna och fotograferna vill objektifiera barnet som offer medan barnen som inte ser sig själva som offer till synes genomskådat de vuxnas intentioner och kräver betalning för att framställas utifrån de vuxnas föreställning om det hemlösa gatubarnet. Reportrarnas missnöje kan tolkas som en förvåning och en besvikelse när konstruktionen av barnet utmålat som offer brister. Istället är det ett barn med agens, självständighet och kompetens som framträder och som ser sin möjlighet att utnyttja situationen för egen vinning och kräver ersättning för den vuxnes intentioner att förmedla en ytlig och förminskande bild av barnet som offer. Det är som om barnen i texten

---

⁴⁶ Mankell 2007, s.132-133

⁴⁷ Øksne 2013, s.44

vänder kameran mot en naiv vuxenhet som vill förmedla ett perspektiv på barn som oskuldsfulla offer. Författaren använder sig av ett *fiktivt barnperspektiv* för att vrida perspektivet mot vuxenhet och utmanar också här den *performativa* bilden av barnet som ett *oskuldsfullt romantiserat* offer mot vilket författaren ställer ett *kompetent, självmedvetet* men också beräknande och utmanande barn. Denna bild stämmer väl överens med den bild av barnet som lyhört och självmedvetet på vuxnas intentioner och förväntningar som Jean-Paul Sartre och Simone de Beauvoir beskriver och som Kristoffer Leandoer redogör för i *Barn Paradiset och flykten därifrån* där de framhåller hur barnen spelar barn men att vetskapen om att vara ständigt iakttaget gör barnet onaturligt.⁴⁸ Gatubarnskaraktärerna i *Comedia Infantil* är högst medvetna om att de beskriver sig själva på ett ytligt och onaturligt sätt men kan lika fullt spela den roll som vädjar till de vuxnas föreställningar om barndom och barn som offer, samt gatubarnet som förtryckt och utsatt grupp vilket till stor del är en sanning, men där varken de vuxna reportrarna eller barnen visar något intresse för att förmedla en mer komplex bild av de subjektiva individerna bakom det objektifierade gatubarnsepitetet. På så vis blir bilden som framställs utifrån barnens självmedvetenhet onaturlig och likt en fiktion i den litterära fiktionen.

Analys av Nässlorna Blomma

Sammanfattning av handlingen i Harry Martinsons *Nässlorna blomma*

Handlingen i *Nässlorna blomma* utspelar sig i början av 1900-talet i Blekinge och romanens huvudperson är pojken Martin som efter sin fars död överges av modern som väljer att lämna Martin och dennes fem systrar för att ensam emigrera till Amerika och Kalifornien. Syskonen splittras i sin tur och Martin blir liksom de tre yngsta systrarna utauktionerade till lägstbjudande som sockenbarn där han endast sju år gammal hamnar på sitt första fosterhem och sedan som tioåring har bott på tre olika gårdar där förhållandena för den unga pojken hela tiden har försämrats. Slutligen hamnar den tioåriga Martin på fattigstugan som även fungerar som ålderdomshem och det är här som berättelsen så småningom slutar.

Om förståelse och tålmodig kärlek

Här vill jag undersöka den tidiga barndomen och hur den skapar framförallt inre förutsättningar för Martin att hantera sin kommande tid som sockenbarn.

---

⁴⁸ Leandoer 2018, s. 46-47

Staffan Söderholm skriver om hur *Nässlorna blomma* är en berättelse om underlägsenhet, sockenbarnets underlägsenhet, och hur underlägsenhet saknar överblick utan snarare präglas av en vaksamhet för stunden och dess enskildheter.⁴⁹ Samtidigt är barnets perspektiv alltid ett underläggets perspektiv då deras röster ständigt filtreras genom vuxna och inte minst så via text. Även kraven på anpassning utifrån vuxenvärldens förväntningar är barnets ständiga följeslagare. Underlägsenheten och anpassningen är det som till största del präglar Martins sockenbarnsår under vars press han också tvingas skapa en falsk identitet som strategi för att överleva. Ju längre vi följer Martin genom berättelsen om hans sockengång i de olika fosterhemmen präglas pojkens liv av en stark dubbelhet mellan hans inre och yttre väsen. För att förstå hur den dubbelheten utvecklas måste man också förstå den grundläggande basen av relativ tillit och förståelse som Martin trots allt möter hos i första hand sin äldsta syster Inez och som sedan tas vid av Berta i hans första fosterhem på gården Vilnäs. Båda dessa flickor är cirka nio år äldre än Martin och de får en betydande roll för hans utveckling då närheten till dem ger en kontrast till den likgiltighet och oförståelse samt kränkande behandling han senare i berättelsen får utstå. De visar att ett annat liv och ett annat bemötande är möjligt samt lägger också grunden för att kunskapen och därmed skolan kan leda till en väg ut ur barndomens maktlöshet. De fungerar likt en moralisk kompass där minnet av att en gång ha blivit sedd och kärleksfullt bemött ger förutsättningar för Martin att utveckla ett samvete som hindrar honom från att totalt förlora sig när hatet och våldet slutligen hotar att ta överhand. Att en gång ha fått känna sig förstådd och älskad har lämnat spår och glimtar av hopp. Mönstret känns igen från Winnicotts konstruktion av mellanområdet där skapandet av tillit mellan barnet och de vuxna utvidgar den kreativa känslan hos barnet.

Martin som är den yngste i en syskonskara och har fem äldre systrar där Inez, den äldsta system, är den som får den mest betydande rollen för Martin. Hon framställs i berättelsen som hans egentliga vårdare, den som förstår och ser honom samt ger honom den trygghet han behöver när den fattas honom som mest. Inez framställs som mera förstående och den som tidigt inser modern Bettys bristande realism. Hon blir också den som vidgar Martins värld med kunskaper som hon balanserar inom en trygghetsskapande atmosfär. ”Efter hand kom han att ställa alla sina frågor till Inez. Så långt hon kunde svara på, mätte och förklarade.”⁵⁰ Efter faderns död och begravning börjar Martin se syner och höra röster på ett sätt som gör att hans vakna tid blir till en mardröm.

---

⁴⁹ Staffan Söderholm, ”Domedag över en barndom”, i *Nässlorna blomma*, Harry Martinsson (Uddevalla: Albert Bonniers Förlag, 2000), s.297

⁵⁰ Harry Martinsson, *Nässlorna blomma* (Uddevalla: Albert Bonniers Förlag, 2000), s.22

Sedan kom den tid då han började se syner; se ting och rörelser som inte andra såg. Julen som kom blev för honom en spöklik tid. Inez förstod bäst. Hon övergav sysslorna och följde honom överallt. När synerna kommo och han började skrika var det hon som var framme och tröstade honom tillbaka. Hon förklarade varför jättehästarna sprängde fram genom molnen. De var skuggor i gardinerna. Och varför det kröp en svart orm över golvet: det var eldgaffelns skugga. Och varför en av de mångfärgade trasmattorna kom krypande och flimrande emot honom som en dallrande jättelav; det var vintersolens spel genom fönsterrutorna, in på golvet.⁵¹

Inez blir den som skapar band av tillit och som gör världen begriplig för Martin när hans upplevelser leder till att fantasi och verklighet flyter samman på ett skrämmande och, för honom ensam, oförklarligt sätt. Strax efter det att modern övergett barnen avlider Inez i tuberkulos endast 16 år gammal och med hennes död brister, som Bengt E Andersson beskriver i sin avhandling *Att rannsaka en barndom*, den sista sammanhållande länken i familjekedjan. Sedan återstår bara att den resterande syskonskaran splittras. Martin är då endast sju år gammal och har just börjat skolan, men trots att hon försvinner så tidigt i berättelsen är hon den som trots sin död fortsätter att följa, hjälpa och trösta honom i syner och drömmar och som Martin berättelsen igenom tänker på med saknad. Andersson beskriver också hur Inez utifrån Martins minnesbilder från sitt tidiga liv kanske blir den enda realistiska individen genom sina heroiska ansträngningar för att försöka skapa en viss ordning på familjens väg mot splittring. Hon är också en av de få individer som beskrivs ge honom kärleksfull fysisk beröring vilket beskrivs särskilt nära strax innan hon blir så pass sjuk att hon blir sängliggande⁵²

En sådan dag, då han med Inez satt vid fönstret, klappade hon honom längre än vanligt på kinden och strök honom länge i håret. Hon ville visst säga något. Han såg henne i ögonen och hans blick innebar en ny fråga till de tusen frågor han tjatat till henne under vintern.

Hon såg hans blick – hon kunde alltid läsa honom.⁵³

Citatet representerar det mest ömsinta bemötande som Martin beskrivs ingå i berättelsen. De band av tillit och ömsesidighet som Inez tålmodiga kärleksfullhet lyckas skapa blir till det som kan liknas vid en moralisk kompass i Martins fortsatta liv i berättelsen då ingen annan

---

⁵¹ Martinson 2000, s.37

⁵² Bengt E Anderson, *Att rannsaka en barndom Harry Martinssons Nässlorna blomma: tillkomst och tematik* (Litteraturvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet, 2000) s.144-145

⁵³ Martinson 2000, s.37

visar honom samma ömhet som Inez blir hon kontrasten emot de egoistiska och ofta okunnigt likgiltiga samt kärlekslösa människorna som Marin möter fortsättningsvis både på Vilnäs gård men framförallt på Tollene och Norda gård.

I sitt första fosterhem på Vilnäs möter Martin Berta som till stor del tar över efter Inez som Martins beskyddare och tröstare när de starka känslorna av övergivenhet kommer över honom. Berta blir också den som tar vid att förmedla kunskap om världen till Martin samt den som Bengt E Andersson beskriver; får honom att tänka men också reflektera kring hur känslor och hänsyn fungerar människor emellan då hon genom lek skapar situationer där känslor förändras utifrån bemötande.⁵⁴ Lekarna och den skyddande närheten till Berta vidgar Martins mellanområde och möjligheten till att skapa tillit i relationen med Berta. När så Martins vilshenhet och övergivenhet ibland tar överhand och han rymmer ut på heden där han i förtvivlan letar efter sin försvunna mamma som flyttat till Kalifornien återvänder han slutligen ledd av Bertas rop och gråtande röst i det som beskrivs med ”Hon bredde ut sina armar som ett vändkors i världen och han skyndade in i hennes Inezmagra flickfamn som i Kalifornien.”⁵⁵ Martin låter slutligen den tillit han trots allt skapat i sina tidiga relationer styra honom till att återvända och ge Berta möjligheten att bli ett substitut för Inez, samt att prova Vilnäs som ett eventuellt hemma. Men precis som Karin Nykvist skriver så omges ordet hem berättelsen ut med citattecken, Martin hittar inte hem och Inez finns bara i minnet och i drömmarna.⁵⁶

Lyssnandets tid och bristens ångest

Redogörelse för Martins yttre förutsättningar och berättelsens fokus på barnet som becoming.

Omgivningens krav på anpassning och pojkens önskan om att bli omtyckt och leva upp till förväntningarna gör att han hela tiden försöker gissa sig till hur han ska bete sig för att passa in och bli sedd. Den ständiga osäkerheten och rädslan för att göra fel blir med tiden till en sorts falsk identitet där Martin konstruerar sig själv utifrån vuxnas performativa förväntningar och i allt högre grad undertrycker sina känslor och tankar. På de olika gårdarna där han inackorderas för lägsta möjliga ersättning från kommunen förväntas han arbeta för sitt

---

⁵⁴ Anderson 2000, s.147

⁵⁵ Martinson 2000, s.59

⁵⁶ Karin Nykvist, ”The Small People in the Big Picture: Children in Swedish Working-Class Novels of the 1930s”, i *Nordic Childhoods 1700-1960: From Folk Beliefs to Pippi Longstocking*, red. Reidar Aasgaard, Marica Bunge, Merethe Roos, (New York: Routledge 2018)

uppehålle och då han betraktas som liten och underlig skickas han efter kort tid vidare till nästa ställe. Den ständiga ovissheten som uppstår av de vuxnas bristande förmåga att erbjuda en varaktig trygghet men även den nyckfulla döden som tar först fadern och sedan Inez gör att Martin beskriver sig själv som räddare vid sju års ålder än vid fem. Den rädsla som Martin upplever blir en av orsakerna till att hans tid som sockenbarn på de olika gårdarna blir till det som författaren beskriver som ett *lyssnandets tid*. ”När han många år därefter tänkte sig tillbaka tyckte han, att hela hans barndomstid, alla hans sockenbarnsår varit en *lyssnandets tid*. Han mindes sig sällan ha sagt något själv. Och han mindes de tusen och en gånger han inte *vågat* säga något.”⁵⁷ Bengt E Andersson beskriver hur denna tystnad och lyssnande förutom rädsla också bottnar i att Martin står lägst i de olika gårdarnas hierarki och på så vis inte får någon att lyssna på sig, men också att det som eventuellt skulle sägas till honom inte skulle ha något värde. Lyssnandet leder alltså fram till reflektioner som drar slutsatser och ett hårt dömande av fosterhemmen ⁵⁸ ” Så satt han där som kommunalbarn på böndernas gårdar. Satt där som deras sockenunge och lyssnade på dem på kvällarna; först dum och alltför självisk, men efter hand lyhörddare och med oförsonlig vakenhet.”⁵⁹

Martins underlägsenhet beskrivs utifrån en avsaknad av egentligt människovärde och som en individ som står till stor del utanför samhällets beskydd. Men det finns också ett uttryck för det förakt och den avsky som senare utvecklas till hat för gårdarnas människors okunnighet, trångsynthet, fattigdom och känslomässiga förfall, det som kan sammanfattas som *bristens ångest*. Bengt E Andersson redogör för det av Harry Martinsson myntade begreppet *bristens ångest* och beskriver det likt en kollektiv smitta till följd av antingen materiell eller andlig och känslomässig fattigdom som människorna runt omkring Martin tycks lida av och som även drabbar Martin själv med full kraft då han flyttas runt på gårdarna och som den lägst stående på den hierarkiska skalan.⁶⁰ Det uttrycker sig i former som dumhet, kärlekslöshet, brist på empati, vidskepelse, oförmåga till kommunikation, avundsjuka och högfärd. Martin förnimmer det först på Vilnäs som en känsla då ingen längre vill eller har förmåga till att visa honom vare sig tålamod, förståelse eller intresse. Inez kommer till honom i drömmarna för att trösta men så är det som om han vaknar upp och inser sin belägenhet.

Medan han genomtänkte drömmen skakade han av rädsla och samtidigt kände han det kärlekslösa islaknan; hela sin huttrande vantrivsel med Vilnäs.

---

⁵⁷ Martinson 2000, s.54

⁵⁸ Anderson 2000, s.126

⁵⁹ Martinson 2000, s.74

⁶⁰ Anderson 2000, s. 235

Berta tog alls inte notis om honom mer. Hon bara snäste av honom vad han än frågade om. Han visste inte att hon var förälskad och därför alldeles kärlekslös.

Han visste inte heller att Sven egentligen var för begränsad för att ha andra känslorörelser än de grundkänslor som finns hos alla, hos Per och Pål och hos djuren. Det var en björns råa värme. Där fattades något.

Om Hanna visste han heller inte mycket. Visserligen blottade sig människorna ofta. Även ett barn såg de gapande rämnorna i deras egna påståenden och bestämmelser spände över deras liv. Ja även ett barn såg hur de spottade i sina egna brunnar. Men dock återstod nästan allt innan man lärt känna dem, lärt sig människornas snåriga viljors värld. De dialoger som skulle ha kunnat klargöra mycket (sådana dialoger som bruka läggas i mun med storartade bokfigurer), de dialogerna sade de aldrig. De gick där bara och sade sina talesätt och frös.⁶¹

Instängdheten och ensamheten på gårdarna förstärker Martins längtan ut och bort vilket förstärker gestaltandet av barnet som *becoming* vilket också är den genomgående synen på barnet i berättelsen. Just barnet som *becoming* blir extra tydligt som förminskande i Martins fall då hans litenhet påtalas vid flera tillfällen i berättelsen. På Vilnäs kallas Martin ”Pysselille” och hans litenhet blir också ett av de avgörande argumenten för att han inte får stanna på Vilnäs. ”Inte växer han något heller. Han är ju så spinkig och liten så de kan tro att vi svälter honom”⁶² Än mer påtagligt blir litenheten och kopplingen till hur den inte är till barnets fördel är när Martin inför sitt avsked på Vilnäs blir mätt och det konstateras att han endast vuxit två tredjedels centimeter. Litenheten och barnligheten, det som förknippas med barnet blir det som får Hanna och Sven, fosterföräldrarna på Vilnäs att inte vilja behålla Martin hos sig. De två egenskaperna som båda är påtagligt förknippade med att vara ett barn är inte önskvärda utan det är en annan mogen duglighet som eftersöks där Martin i sin egenskap av för mycket barn helt enkelt inte kan kvalificera sig. Karin Nykvist skriver om att vara ett barn är att vänta och att stå på tröskeln till det betydelsefulla som kommer att inträffa sedan, när barnet blivit en vuxen.⁶³ För Martin innebär denna väntan, denna syn på barnet som *becoming* att inte ha något egentligt människovärde. Bilden av barnet som *becoming* förstärks ytterligare vid själva avskedet mellan Berta och Martin där hon som nu själv är femton år och närmre vuxenblivande än Martin utbrister att ”- En gång så blir vi stora, du. Då du! Blir det annat! – Vi kommer ut i den *riktiga* världen, till Minnesota, till Pommern. Åren går fort. De kneka på och kneka på.”⁶⁴ Hoppet ligger i framtiden, det som kommer sedan, när barnet blivit

---

⁶¹ Martinson 2000, s.73-74

⁶² Martinson 2000, s.66

⁶³ Karin Nykvist 2018, s.306

⁶⁴ Martinson 2000, s.84

vuxet och vägen dit är en strävan bort, inte bara ifrån sin barndom utan även ett rent geografiskt bort till andra platser i den *riktiga* världen så långt bort som möjligt från barndomens både geografiska och psykologiska plats.

Kristoffer Leandoer skriver i sin bok *Barn Paradiset och flykten därifrån* om hur den förrådande synen på barndomen var att göra den så kort som möjligt och hur detta argument delades och kanske fortfarande delas av barnen själva. Att vilja bort från ett tillstånd av maktlöshet och hjälplöshet där du är utelämnad på nåd och onåd till andras nyckfullhet är inte underlig.⁶⁵ Martins längtan efter tillblivelse är naturlig men som sockenbarn sitter han också fast i den *bristens ångest* som också präglas av okunskap och trångsynthet. Skolan blir Martins ljuspunkt i tillvaron där han får sin möjlighet att leva upp till vuxnas förväntningar och bli beundrad för sin förmåga att lära in läxan, men också hur han med åren blir hatad och mobbad av klasskamrater. Men även i den så kallade småskolan är det påtagligt hur barnet är präglad av upplevelsen som *becoming*.

Småskolebarnen hade under sommaren växt till sig. Varje pyssling och småflicka hade fått ett nytt ”sätt”; alla stodo de ett tuffjät närmare det ”färdiga” än de hade gjort på våren.

Sommaren hade utvecklats dem eller vingklippt dem, det vill säga vingklippningen innebar väl närmast klippningen av en fjäder i taget. Men ändå, de kunde bättre bekanta sig med varann, kommo varann en hårsman närmare och hade mera behov av varandras sällskap och intresse. Kort sagt: de hade blivit mänskligare. Deras självskhet höll naturen på att dämpa.⁶⁶

Men Martin tänkte på gruppens lek i morgon, hur det skulle bli i morgon. Och i de ensamma kvällarnas tankar borta på Vilnäs levde han med de andra små gråtarna, små skrattarna, små rullarna, där de funnos utströdda, sittande vid läxan och lampan på trettio gårdar.

Han älskade, också skolans böcker, läxor, räkningstimmar, kriter, pojknarnas griffelskrift, lärarinnan Alma. Ja han älskade skolan.⁶⁷

I det första citatet ovan blir synen på barnets tillblivelse tydlig och hur berättaren också framför en stark underliggande åsikt om barnet som någonting egoistiskt och mindre mänskligt samt med en sämre social förmåga. Detta är en vuxen blick präglad av *adulthood* där det vuxna framställs som det mogna och till och med mer mänskliga än barnet. Det andra citatet visar på hur skolan erbjuder Martin ett avbrott ifrån den isolering han annars lever i. Han finner tröst i samvaron med de andra barnen som är som han och som kan lindra känslan

---

⁶⁵ Leandoer 2018, s.11

⁶⁶ Martinson 2000, s.66-67

⁶⁷ Martinson 2000, s.68

av ensamhet. Men han upplever också hur kunskapen och strukturerna inom skolan blir motståndet mot den *bristens ångest* han upplever och det beskrivs vidare hur han som äldre ser på skolan som ”en ljusvärldens symbol kontroll över hålorna, den spanande ugglan, kunskapens alltid försökande fågel som jagade gråhetens råttor och skyddade släktet från digerdöden Dumhet.”⁶⁸

En berättelse inifrån och utifrån

Jag undersöker hur berättarperspektivet och fokaliseringen fungerar i berättelsen.

Berättartekniskt har *Nässlorna blomma* en *dubbel synvinkel* där barnet Martin till huvuddel fungerar som iakttagare och den som upplever och registrerar händelseförloppet, men där också en annan röst agerar förmanande och korrigerande samt bitvis även kritiserande och dömande. Denna andra röst betecknas av Bengt E Anderson som Martin som äldre ur en erfarenhetsposition senare i livet. Anderson beskriver förhållandet mellan dessa båda berättarröster liksom en duell som framträder tydligast när berättelsen skildrar barnets motstånd mot fostergårdarnas ointresse, råhet, dumhet och bakåtsträvan.⁶⁹ Barnet som *fokalisator* skapar ett *inifrån perspektiv* som beskriver det barnet ser och känner men kanske inte alltid förstår. Den äldre rösten skapar ett *utifrån perspektiv* som i efterhand analyserar det skedda och sätter in det i ett större sammanhang samt värderar händelsen och känslan som denna framkallar. Detta beskrivande kontra analytiskt värderande blir synligt exempelvis vid Martins möte med Joel vid sitt första besök på Norda gård.

Martin såg in i de gråstenskalla ögonen av en indifferent människa. Barnets själviskt ömhetstiggande ögon mötte gråsten: En de sura rönnbärens man [...] Instinktivt kände Martin avsmak och rädsla, men falsk och feg som Martin var blev avsmaken och rädslan genast förvandlad i ett inställsamt flin.

När han blev äldre och såg tillbaka fanns det inget han hatade så mycket som dessa inställsamma flin med vilka han så gott som hela sin barndom vädjat till tomheten och oförståelsen.⁷⁰

Citatet börjar i barnets betraktelse i mötet med Joels blick men övergår sedan till det som Anderson beskriver hur Martin, den äldre med sitt utifrånperspektiv ser tillbaka på barnomens osäkra flin med förakt och avsky. Sedan löper texten vidare i en associationskedja som leder den äldre berättaren fram till ett hat mot det universella hatet som en mänsklig företeelse.

---

⁶⁸ Martinson 2000, s.68

⁶⁹ Anderson 2000, s. 250-251

⁷⁰ Martinson 2000, s.122

[...] den svage som inte vågade gå i svaromål om livsvärdena, smickret för den starke och hatet som på grund av infrysningen växte och svällde i bröstet och grep om hjärtat med förruttnelsens klo, tills handen grep om riset, käppen, rottingen, dolken, svärdet, handgranaten, mausern och sökte syndabockar, syndabockar, syndabockar! Då (som vuxen) hatade han hatet självt i vanmäktigt raseri, men alla hatare skrattade honom i ansiktet och han tog bara skada till sin matsmältning.⁷¹

Barnet Martins *interna fokalisering* övergår till den äldre Martins erfarenheter samt *externa fokalisering* där texten övergår i en utifrån betraktelse om ett raseri mot en hatkultur. Det tydliggörs också en ambivalens mellan berättaren/den äldre och barnet/*fokalisatorn* som Karin Nykvist beskriver hur barnets naiva barnslighet blir en del av berättelsen där barnet inte alltid förstår sin omgivning men beskriver sina upplevelser samt genomlider konsekvenserna.⁷² Martin känner avsmak och rädsla inför Joels känslökalla blick men har ännu inte förmågan att klä sina känslor i ord samt sätta dem i sammanhang med känslan. Det osäkra leendet fungerar likt ett försvar för att dölja rädslan och vilshenheten. Nykvist menar att det bildas ett band mellan den vuxna berättaren och den vuxna läsaren där barnet objektifieras till förmån för en ideologi där barnprotagonisten lämnas utanför. Bengt E Anderson framhåller hur Martin den äldres hat riktas mot maktens rättfärdigande av hatfulla gärningar i sin jakt på syndabockar medan barnet Martin som slutligen på Norda gård håller på att gå under i tillvarons meningslöshet tar ut sin hatiska frustration i tanken men också på djuren.⁷³ ”Det går ut över djuren. Gråtande av vanmäktigt hat slår han djuren med ständigt nya spön. Alla spön går av, men hans hat är segt. Hans barnsligt grymma förbannelse gör honom outhärdlig för sig själv.”⁷⁴ Djuren får bli de stumma syndabockarna som får ta emot det hat och den vrede som Martin i sina tankar riktar mot gårdens folk som både psykiskt och fysiskt kränker och misshandlar honom men vars maktfullkomlighet Martin inte förmår att öppet utmana vilket berättaren, Martin den äldre lägger till barnets falska karaktär.

I texten ifrågasätts också all form av självmedlidande och själviskhet som karaktärsfel hos barnet Martin av den äldre berättarrösten då det ses som improduktivt och inte leder till dennes tillblivelse. Barnets beroendeställning till vuxenvärlden döms hårt redan från de tidiga barndomsminnena där Anderson beskriver hur det går ett tydligt stråk av kritik genom berättelsen mot en jagcentrerad hållning vilket ofta visar sig genom nedsättande epitet.⁷⁵ Berättaren beskriver den treåriga Martin som klamrar sig fast vid modern som ”pockande,

---

⁷¹ Martinson 2000, s.123

⁷² Nykvist 2018, s.310

⁷³ Anderson 2000, s.255

⁷⁴ Martinson 2000, s.197

⁷⁵ Anderson 2000, s.252

vred fordran om vård”⁷⁶ och han beskrivs också som ’bottenlöst självisk’, och hur ”familjen är hans månglemmade slav”⁷⁷, till och med hans ömhetslängtan från en oförstående omvärld beskrivs som ’själviskt ömhetsstiggande’. Berättarrösten dömande av Martins beroende kan beskrivas likt ett förnekande av barnet betraktat som *being* med rätt till särskild omsorg på grund av sin, som barn betraktad, särskilda sårbarhet. Författarens idealiserande av ett kompetent barn framträder genom berättarröstens kritiska och dömande perspektiv.

Den inställsamhet och det hyckleri som osäkerheten och bristen på dialog med vuxenvärlden skapar och där det osäkra flinet uppstår leder till konflikter inom honom själv då det går emot vad han innerst inne vill stå för och skapar ett ännu större förakt hos den äldre berättarrösten. Även Martins livliga fantasi och drömmande karaktär behandlas med ett kritiskt förakt av berättaren. Karin Nykvist skriver om hur Martins värld utgörs av ett bräckligt förhållande mellan saga och verklighet som vävs samman och hur han låter isländska sagor, bibliska myter och poesi förklara den värld han lever i.⁷⁸ Men även här finns ett bromsande ifrågasättande från berättaren då fantasin och drömmarna ofta försätter Martin i känslomässigt instabila situationer vilka får honom att uppfattas som liten och svag och alltså leder honom mot beroende och tröst istället för mot självständighet och frigörelse.

Samtidigt som berättarens kritiska och ibland dömande röst och beskrivningen av Martins ständiga underläge och återkommande misslyckanden till anpassning samt oförmåga att göra sig omtyckt ger bilden av ett maktlöst barn som är helt utlämnat åt fattigdom, barnarbete, vanvård och vuxnas våld så skapar berättelsens *fokalisering* ett annat perspektiv på barnet. Karin Nykvist menar att genom att sätta barnet i förgrunden blir barnet ett subjekt, och berättelsen blir ett vittnesmål om hur man ser på barn och barndom. Genom att återge det barnet ser och känner ges barnet makt att vittna och definiera berättelsens individualitet.⁷⁹

Komparativ slutdiskussion

De båda romanerna förenas i att skildra barnets utsatta situation som samhällets mest sårbara invånare och som utifrån sin egenskap att räknas som barn alltid befinner sig i ett underläge och till det yttre också i en maktlös situation inför en svikande och många gånger antagonistisk vuxenvärld som till större del visar en total oförmåga i att se och lyssna till

---

⁷⁶ Martinson 2000, s.20

⁷⁷ Martinson 2000 s.20

⁷⁸ Nykvist 2018 s. 313

⁷⁹ Nykvist 2018 s.309

barnet. Den bild av barnet som i motsatts till detta framträder via det *fiktiva barnperspektiv* med barnet som *fokalisator* visar på ett barn med erfarenhet, tankar och åsikter.

I frågan om hur barnet framställs som oskuldsfullt eller kompetent ses en tydlig åtskillnad då Martin framställs som väldigt komplex men inte oskuldsfull. Han skildras snarare som en individ som för sin överlevnads skull tidigt tvingas skapa en falsk yttre identitet för att skydda sitt sköra och känsliga inre. Omvärldens förväntningar på barnlig oskuldsfullhet och bristen därpå som lyser igenom gör att Martin uppfattas som underlig och blir svår att tycka om i fosterhemmen. Hans tidiga erfarenheter av den bristens ångest som råder i fosterhemmen där ointresset eller oförmågan i att förstå eller lära känna honom bygger upp en avsky vars konsekvenser driver honom snubblande nära att uppslukas av hatet och råheten. Barnet som *becoming* blir Martins räddning att uthärda och överleva barndomen för att uppnå frigörelse och målet som *being* i en vuxen framtid. Han visar sin kompetens genom att lyckas bevara sin inre känslighet sin strävan och längtan efter kunskap och en större värld. Han bevarar en inre kompass som drabbar honom med ett samvete men som hjälper honom att trots självömkan skilja mellan rätt och fel.

Nelio gestaltas däremot som ett oskuldsfullt och sanningsägande barn som utifrån sin gudomliga karaktär balanserar mellan fantasi och verklighet där han tillåts skrida över gränserna in i leken och fantasin men också i den råa och realistiska verkligheten. Barnets oskuldsfullhet blir ett maktmedel som författaren använder sig av för att rikta vår blick mot vuxenheten. Man får upplevelsen av att författaren använder sig av den så livskraftiga föreställningen om det oskuldsfulla barnet för att ge gatubarnen den röst de så väl behöver. Nelio beskrivs som *being*, och då vägen bort från gatan för honom är stängd då han dör som gatubarn endast 10 år gammal förvägras han en kommande tillblivelse som vuxen. Som ett barn "out of place" är livet en plats för överlevnad en dag i sänder. Samtidigt skildras Nelios inre resa med djupa filosofiska tankar och närheten till andevärlden en mognadsprocess som kan ses som ett *becoming* som individ där hela generationsbegreppet utifrån barn och vuxen sätts på spel. Ett barn "out of place" sätter vår bild av barn och barndom på spel på ett liknande sätt som vår föreställning av genus. Leena Alanens generationsbegrepp blir användbart i förståelsen av ett barn som Nelio, ett barn "out of place" då hon beskriver hur de sociala system som barnet ingår i och förhåller sig till bygger på erfarenheterna av relationen till de vuxna i barnets vardagliga liv och som formar det "barnskap" barnet utvecklar. Då vuxenheten är någonting som betraktas på avstånd eller utnyttjas för överlevnad av Nelio och de övriga gatubarnen så saknas det en tillitsfull länk mellan barnen och vuxenvärlden i *Comedia Infantil*. På så vis blir också ett barn "out of place" i *Comedia Infantil* ett barn

stående för sig självt eller stående tillsammans med andra barn utanför samhället på ett sätt fri och samtidigt hårt bunden till fattigdom och umbäranden. Sammanfattningsvis kan det alltså sägas att egenskapen av att vara ett litet barn är för Martins karaktär är en stor nackdel på grund av hans brist på oskuldsfullhet och tvetydiga identitet, medan barnet och litenheten i Nelios fall är till hans fördel på grund av hans oskuldsfullt sanningssägande karaktär.

En skillnad i de båda författarnas barnsyn framträder i böckerna. Harry Martinson ställer via berättaren krav på sin unga protagonist i sina kommentarer och tycker att denna borde vara mer kompetent men också mer oskuldsfull och mindre självisk vilket framhäver en normativ syn på barnet och barndom. Henning Mankell tycks däremot mera reservationslöst sympatisera med det fokaliserade barnets perspektiv samtidigt som han också idealiserar protagonisten i väldigt hög grad för att framhäva gatubarnets utsatta situation genom att tilltala den vuxna läsarens nostalgiska och romantiserade föreställning om barnet och barndomen.

I analyserna av de båda romanerna blir det ur ett sociologiskt perspektiv tydligt hur de båda barndomsskildringarna säger någonting viktigt om de vuxna samt den tid och plats där handlingen utspelar sig. I *Nässlorna blomma* framträder en arbetarklass på samhällets botten där människor döms utifrån sin klasstillhörighet, fattigdom och trångsynthet och där individer många gånger behandlades utan respekt och i avsaknad av tillgångar.⁸⁰ I *Comedia infantil* är samhället också söndrat av inbördeskrig där fattigdom, laglöshet och våld förpassar många människor helt utanför samhällets gränser. Båda dessa platser är fullt realistiska för sin tid och de politiska utmaningar och ideologier som präglade dess samtid. Barnet som kraftfull symbol för framtiden som historiskt varit ett verktyg för skapandet av en nationell självbild har med tiden har utvecklats i takt med globaliseringen till en symbol för både mänsklighetens hopp och svidande samvete. Nykvist poängterar också att barn och barndomar förekommande inom konst och litteratur inte nödvändigtvis bör betraktas som ett historiskt barn utan snarare som en konstruktion av barnet eller barndomen utifrån vuxnas begär och ideologier.⁸¹ Barnet är oavsett tidsepok till synes aldrig delaktigt i produktionen av sig själv inom litteraturen utan filtreras via den vuxna blicken. *Nässlorna blommas* berättarröst är ett slående exempel på hur detta sker direkt i texten då barnet som *fokalisator* som ser och känner får sina intryck filtrerade via den vuxna berättarrösten.

---

⁸⁰ Nykvist, 2018, s.304-305

⁸¹ Nykvist 2011 s. 304

Referenslista

Alanen, Leena, "Generational order" i *The Palgrave Handbook of Childhood Studies*, red. Jens Qvortrop, William A. Corsaros, Michel – Sebastian Honig (Baskingstoke: Pelgrave MacMillan, 2009)

Anderson, Bengt E, *Att rannsaka en barndom Harry Martinssons Nässlorna blomma: Tillkomst och tematik*, doktorsavhandling (Göteborg: Göteborgs universitet, 2000)

Blackford, Holly, *From Alice to Algernon: The Evolution of Child Consciousness in the Novel*, (The University of Tennessee Press/ Knoxville: 2018)

Bond Stockton, Kathryn, *The queer Child, or Growing Sideways in Twentieth Century* (Durham: Duke University Press, 2009)

Brinch, Rebecca, *Att växa sidledes Tematik, barnsyn och konstnärlig gestaltning i Suzanne Ostens scenkonst för unga*, doktorsavhandling (Stockholm: Stockholms Universitet, 2018)

Dahlin, Bo, *Om undran inför livet: barn och livsfrågor i ett mångkulturellt samhälle*, 2a upplagan (Malmö: Studentlitteratur, 2010)

Erfurth, Sonja, *Harry Martinssons barndomsvärld 1980*

<https://litteraturbanken.se/forfattare/ErfurthS/titlar/HarryMartinson1/sida/3/faksimil?om-boken> [hämtad 2019-01-10]

Granberg, Mats, "Arvet efter Henning Mankell", *Norrköpings tidningar* 10/5 2015
<https://www.nt.se/kultur-noje/arvet-efter-henning-mankell-12100257.aspx>

Halldén, Gunilla, *Den moderna barndomen och barns vardagsliv*, (Falun: Carlsson bokförlag, 2018)

Halldén, Gunilla, *Barndomens skogar* (Falun: Carlsson bokförlag 2011)

Leandoer, Kristoffer, *Barn Paradiset och flykten därifrån*, (Lettland: Pequod Press, 2018)

Lee, Nick, *Childhood and Society. Growing up in an Age of Uncertainty* (Maidenhead: Open University, 2000)

Mankell, Henning, *Comedia Infantil* (Avesta: Leopard förlag 2007)

Martinsson, Harry, *Nässlorna blomma* (Udevalla: Albert Bonniers Förlag, 2000)

Mattsson Per-Olof, *Samlaren Tidskrift för svensk litteraturvetenskaplig forskning* Årgång 121 2000 <http://uu.diva-portal.org/smash/get/diva2:571063/FULLTEXT01.pdf>

Mosander, Ingalill, "Min mamma övergav mig" *Aftonbladet* 25/8 1994
<http://www.aftonbladet.se/bokbanken/0006/24/mankell.html>

Nykvist, Karin, "The Small People in the Big Picture: Children in Swedish Working-Class Novels of the 1930s", i *Nordic Childhoods 1700-1960: From Folk Beliefs to Pippi Longstocking*, red. Reidar Aasgaard, Marica Bunge, Merethe Roos, (New York: Routledge 2018)

Nykvist, Karin, "Så beskrivs barn i litteraturen" *Tidningen förskolan* 7/11 2013
<https://forskolan.se/sa-beskrivs-barn-i-litteraturen/> [hämtad 2019-01-06]

Nykvist, Karin, "Böckernas barn - svikna men starka" *Pedagogiskt Magasin* 21/11 2013
<https://pedagogiskamagasinet.se/bockernas-barn-svikna-men-starka/> [hämtad 2019-01-06]

Osten, Suzanne, "Tabu och barnteater" i *Barn Teater Drama*, red. Karin Helander, 2: upplagan (Centrum för barnkulturforskning vid Stockholms universitet, 2010)

Plotz, Judith, *Romanticism and the Vocation of Childhood* (New York: Palgrave 2001)

Reimer, Mavis "No place like home": the fact and figures of homelessness in contemporary texts for young people" *Barnboken tidskrift för barnlitteraturforskning* nr. 36 (2013)
<https://www.barnboken.net/index.php/clr/article/view/101/104> [hämtad 2019-01-10]

Söderholm, Staffan, "Domedag över en barndom", i *Nässlorna blommar*, Harry Martinsson (Uddevalla: Albert Bonniers Förlag, 2000)

Winnicott, Donald W, *Lek och verklighet*, (Borås: Natur och kultur, 1995)

Øksne, Maria, *Lekens Flertydighet: Om barns lek i en institutionaliserad barndom*, (Indien: Liber 2013)